

ნამის „საქართველოს დაპყრობის წიგნი“

1639 წლის ზოგადი ზავით დასრულდა ირან-ოსმალეთის საუკუნოვან ომი. ზავის პირობები შეეხო საქართველოს, სომხეთს, აზერბაიჯანს, ქურთისტანსა და ერაყს. აღმოსავლეთ საქართველო ირანის ვასალად იქნა აღიარებული, დასავლეთ საქართველო — ოსმალეთისად, და მაინც, შექმნილი საერთაშორისო ვითარება — უკრაინის მიერთება რუსეთთან და რუსეთის შუგ ზღვასთან მოახლოება — მაღალი პორტას სამხედრო და ადმინისტრაციულ ძალებს განსაკუთრებით მგობნობიარეს ხდიდა დასავლეთ საქართველოს მიმართ. ასეთ პირობებში ვახტანგ V შაჰნავაზის მიერ იმერეთისა და ოდიშის ციხეთა დაპყრობა, აფხაზეთისა და იფურიის მთავართაგან დიდი ძღვენისა და მორჩილების მიღება, და, რაც მთავარია, უფლოსწყლის, 14 წლის არჩილის იმერეთის მეფედ დასმა ოსმალეთმა ზავის პირობების დარღვევად მიიჩნია და თავის საქმეებში ირანის ჩარევად აღიქვა¹. სულთანი ახალციხელ ასლან-ფაშასაც ჯაულიზიანებია, რომელსაც შაჰნავაზის ორგული ქართველი თავადებიც უბამდნენ მხარს². XVII ს-ის მეორე ნახევრიდან ახალციხის ფაშებს „აქუნდათ ბრძანება ყოველთა საქმეთა ზედა იმერეთისათა და მართვიდნენ ესენი“³, როგორც ვახუშტი წერს: „შეუძნდა ესე ასლან ფაშასა ახალციხისასა, რამეთუ არღარა ნებისა ქუეშე მისსა იყვნენ იმერნი, არამედ არჩილისასა, და ამისთვის დამართა წინაშე ზონთქრისა“⁴. შაჰის ვალის — შაჰნავაზის საქციელით აღშფოთებულმა მეჰმედ IV-მ „წარმოუვლინა დესპანი ყვენსა მეტყუელმან: არს ზავი ჩუენ შორის და აწ დაუბყრაჲს იმერეთი შაჰნაოზ მეფესა და უკეთუ გნებაჲს, ებრძოთ ურთიერთსო“⁵. ამის შედეგი იყო, რომ შაჰმა თავისთან გაიზმო არჩილი: „შაჰნავაზ-ხანმა ხელი აიღოს ზენებულ ოლქზე და არჩილ-ხანი იმ ხალხთან ერთად, რომელიც იქ ჰყავს დატოვებული, უკან გამოიწვიოს და რადგანაც ის ქვეყანა ოსმალეთის დიდებული ხელმწიფის ხელქვეითი [არის] და ზავი და კეთილსათნობა ამ ორ მხარეს (ე. ი. ირანსა და ოსმალეთს) შორის მტკიცეა, ამიტომ გაუშვეს ისინი და როგორც უნდათ, ისე მოიქცნენო“⁶. თავის მხრივ სულთანმა

1 ვ. ფ. თ. უ. რ. ი. ძ. ე. მოჰამედ თაჰერის ცნობები საქართველოს შესახებ. — მსკი, ნაკვ. 30. თბ., 1954, გვ. 402.

2 ეს არღდენის მოგზაურობა სპარსეთსა და აღმოსავლეთის სხვა ქვეყნებში (ცნობები საქართველოს შესახებ). ფრანგულიდან თარგმნა, გამოცვლევა და კომენტარები დაურთო მ. მგალობლიშვილმა. თბ., 1975, გვ. 240—241.

3 ვახუშტი ი. აღწერა სამეფოსა საქართველოსა: ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ. წიგნში: ქართლის ცხოვრება, IV. თბ., 1973, გვ. 729.

4 იქვე, გვ. 837.

5 იქვე, გვ. 450.

6 ვ. ფ. თ. უ. რ. ი. ძ. ე. მოჰამედ თაჰერის ცნობები, გვ. 403.

სანაბრო ოლქების — ყარსის, ჩილდირისა და ერზერუმის ფაშებს ოსმალეთის „უფლებების აღსადგენად“ იმერეთისა და სამეგრელოს დალაშქრა უბრძანა. ქართულ წყაროებში ეს ლაშქრობა გაკვირთა ნახსენები. უფრო მეტია თქმული იმდროინდელ სპარსულ და ფრანგულ ნარატიულ ძეგლებში, თურქულში კი ეძღვნება ცალკე თხზულება სათაურით. *قورجستان نامی در حق کورجستان* „ნამის საქართველოს დაპყრობის წიგნი“. ავტორს, ჰასან-აღა ნამის, ამ ლაშქრობის მოწაწილესა და ერთ თავკაცთაგანს, იგი დაუწერია ყარსის გამგებლის აუსუფ-ფაშას მითითებითა და თანადგომით და მისივე ჩრევით სულთან მეჰმედ IV-ისათვის მოუერთმევია.

საცნობარო ლიტერატურაში⁷ თხზულების დაწერის თარიღად აღნიშნულია ჰიჯრის 1071 წ. (=1661 წელს), რაც მთლად სწორი არ უნდა იყოს. ალამის, სულთან IV-ისა და ყარსის გამგებლის, ას-სეად აუსუფ-ფაშას შესხმისა და შექების შემდეგ საქმიანი თხრობა იწყება იმის აღნიშვნით, რომ ჰიჯრით 1071 წლის შევალის თვის დასაწყისში (=1661 წლის ივნისს) ყარსის გამგებლად დაინიშნა ას-სეად აუსუფ-ფაშა, რომელსაც დაინიშვნის დღიდან მხოლოდ მესამე წელს მიეცა ბრძოლაში თავის გამოჩენის შესაძლებლობა. იგულისხმება თხზულებაში აღწერილი ლაშქრობა იმერეთისა და სამეგრელოში. „წიგნი“ სრულდება არჩილის იმერეთიდან გაწვევის ფაქტით. ეს კი, როგორც ცნობილია, მოხდა 1663 წელს. ასე რომ, თხზულების დაწერის ქვედა ზღვარი არის 1663 წელი.

ჩვენამდე მოღწეულია „წიგნის“ ორი ნუსხა. ერთი დაცულია პარიზის ნაციონალურ ბიბლიოთეკაში⁸, მეორე კი შვეიციაში, უფსალის უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკაში⁹. ორთავეს ახლავს შვეციის ელჩის მითითებით ვინმე ლუი დანტანიეს მიერ შესრულებული ფრანგული თარგმანი. პარიზული ნუსხა გადაწერილია ჰიჯრით 1146 წ. რამაზანის თვის 27-ს (=1734 წლის მარტის დასაწყისს), თანადროულია ფრანგული თარგმანიც. შვედური კი გადაწერილია 4 წლის შემდეგ, ჰიჯრით 1151 წლის რამაზანის 16-ში (=1738 წლის 24 დეკემბერს). სავარაუდოა, რომ შვედური ნუსხის *textus receptus* იყოს პარიზული ნუსხა, რადგან ტექნიკურად უფრო გამართულია: 1. პარიზულში შენიშნული შეცდომები ტექსტისეული ხელითაა მიწერილი კიდევებზე, შვედურში ყველა ეს შეცდომა გასწორებულია და შეტანილია ტექსტში. 2. შვედურში ქვესათაურები დაწერილია სინგურით ცალკე სტრიქონზე. 3. თურქული ტექსტის ბოლოს, გადაწერის ანდერძში აღნიშნულია თხზულების ფრანგულად თარგმნის ფაქტი და მითითებულია მთარგმნელის ვინაობა.

პარიზული ნუსხის თურქული ტექსტი შეიცავს 50 ფურცელს, დაწერილია დივანისებური გამლილი ნასხით, სტრ. რაოდენობა — 13, ზომა — 21×14,5 სმ. ჩასმულია წითელი ტყავის მოოქროვილ ყდაში; შვედური შეიცავს 34 ფურცელს, სტრ. რაოდენობა — 20; ხელი — მონასთალიკო ნასხი. ორივე ხელნაწერი პაგინირებულია კუსტოსით და ახლავს ორნამენტირებული უწვანი, პარიზული უსათაურა — ადვილია დატოვებული, შვედურს კი ახლავს სათაური:

فتحة نامه نامی در حق کورجستان

⁷ Agah Sirri Levend. *Gazavat-nameler ve Mikaloglu Ali Beyin Gazavat namesi*. Ankara, 1956, გვ. 117.

⁸ E. Biochet. *Bibliothèque nationale, Ktg., Suppl. N 872*.

⁹ C. J. Tornberg. *Codices Arabici, Persici et Turcici Bibliothecae Regiae Universitatis Upsaliensis*. Upsala, 1849, p. 203, N 293.

ავტორის ვინაობისა და პიროვნების შესახებ არაერთი ცნობა არ არსებობს. ფრ. ბაბინგერის აზრით, ის შეიძლება იყოს სულთნების ოსმან III-ისა (1754—1757) და მუსტაფა III-ის (1757—1773) კარის პოეტი, დივანის ქათიბი, რომელმაც ჰექიმ-ოღლუ ალი-ფაშას სიკვდილის გამო დაწერა ცნობილი ელეგია¹⁰. მაგრამ ჰექიმ-ოღლუ ალი-ფაშა გარდაიცვალა 1757 წელს. ჩვენი ავტორი კი უშუალო მონაწილეა მის მიერ აღწერილი ამბებისა, რომლებიც ქართული, სპარსული და ფრანგული წყაროებით, 1662—63 წლებში ხდება. ამგვარად, ელეგიის ავტორი ნამი შეუძლებელია იყოს „დაპყრობის წიგნის“ ავტორი. ამ შეცდომის სათავე ის არის, რომ ფრ. ბაბინგერი (რომელსაც, ჩანს, ტექსტი ხელთ არ ჰქონია) ნამის „საქართველოს დაპყრობის წიგნს“ რატომღაც მიიჩნევს ოსმალებსა და ნადირ-შაჰს შორის ბრძოლის ამსახველ ძეგლად¹¹. თანამედროვე თურქი მეცნიერი ავამ სირრი ლევენდი გამოთქვამს ვარაუდს, რომ „წიგნის ავტორი შეიძლება იყოს ნიდელი ყადი ნამი მეჰმედი“¹², რომელიც „სიჯილი ოსმანის“ მიხედვით 1673 გარდაცვლილა¹³. მაგრამ „დაპყრობის წიგნი“ დაწერილია პირველ პირში, ავტორი თავს ჰასან-ალა ნამის უწოდებს; ბევრი რამ დიალოგებითაა წარმოდგენილი და სხვებზე მიმართვისას მას ჰასან-ალად სახელდება და არა მეჰმედად. ამგვარად, ავტორის შესახებ დაბეჭდვებით ვიცით მხოლოდ ის, რაც „წიგნში“ წერია. კერძოდ, რომ გამოქვეყნდა ქვეყნის შიგნით გამეფებულ უმეტრებასა და უხამსობას — „შე განვერიდე გახრწნილ და ცრუ სამყაროს, სადაც მხოლოდ უვიცები არიან პატივდებული, ხოლო მეცნიერი და კეთილი ხალხი უსამართლოდ დევნილი და შერისხულია. მხოლოდ უგუნურებსა და უსამართლობის ჩამდნთ ეპყრობიან პატივისცემით. კეთილშობილნი კი ათვალწუნებული და დამცირებული არიან. ამიტომაც მოვშორდი ჩემს მიწა-წყალს, წავედი უცხო მხარეს და ვცდილობ რაც შეიძლება ღირსეულად ვემსახურო ალლაჰს“. ნამი დამკვიდრებულა ყარსში, მაგრამ არც აქ მოხვედრილა უკეთეს გარემოში, სასომიჩილის ბედად, 1071 წლის შევალის თვის დასაწყისში ყარსის გამგებლად დაუნიშნავთ ას-სეიდ აუსუფ-ფაშა („სიჯილი ოსმანის“ მიხედვით აუსუფ-ფაშა ყარსში 1070 წელს განაწესეს)¹⁴, რომელსაც ქალაქის წარჩინებულებთან ერთად ნამიც მიუწვევია თავისთან. აუსუფ-ფაშა მოხიბლულია ჰასან-ალა ნამის სათნოებითა და განათლებით და მისდამი კეთილად განწყობილა: „დიდი პატივი მომაგო, უვიცთა ბრბოს ჩამომაცილა და ბრძენთა და სწავლულთა წრეში მიმიღო“, — წერს იგი. მერე კი თან იახლა იმერეთსა და სამეგრელოში ოსმალების „უფლებების აღსადგენად“ გამიზნულ ლაშქრობაში და ამ ლაშქრობის აღწერა უჩრჩია.

ნამი შუა საუკუნეების ოსმალთა ისტორიკოსთა ტიპური წარმომადგენელია, წერს ტენდენციურად თავისი ქვეყნის განსაზღვრულად. თხზულების შესავალში სულთნისა და ფაშების შესხმა ბეითებად და ყსილებად წარმოდგენილი, აქ მკლავდება მისი ამკარად პოეტური ნიჭი; აზროვნებს აღმოსავლური ფერადოვანი ხლართული სახეებით; ორგანულად ურთავს ლეგენდარულ, ლიტერატურულ თუ რეალურ ისტორიულ პირთა სახელებს. გარკვეული ჩანს ქრისტიანული და მამუღიანური თეოლოგიის საკითხებში. იმერეთსა და სამეგრე-

¹⁰ Fr. Babinger. Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke. Leipzig, 1927, გვ. 289, შვ. V.

¹¹ იქვე, გვ. 289.

¹² Agah Sirri Levend. დასახ. წიგნი, გვ. 117.

¹³ შ. სურეია. სიჯილი ოსმანი, IV, გვ. 540.

¹⁴ იქვე, გვ. 418.

რელოში ძირითადად ელჩის როლშია. იგი თავისი გარეგნობით, თავდაჭერითა და გამჭირაბობით აჯადოებს დამხვდურს, მეფესა თუ თავადს, მთავარსა თუ რიგით აზნაურს. ოსმალეთის სულთნის ძალისა და ნების შესაბამის ენაზე ესაუბრება მათ და სასურველ შედეგსაც იოლად აღწევს. ამასთანავე აქვს დაკვირვებული თვალი. საგანგებოდ აღნიშნავს იმერ-ოღიშართა ზრდილობასა და თავზიანობას. მოხიბლულია მათი დახვეწილი ენით (انسلی). ირონიულ ლიმუს გვრის ოღიშართა ცხენებით დაინტერესება.

ავტორი განცვიფრებულია დადიანის სასახლის სიმდიდრით, ოქრო-ვერცხლის სიმრავლით. „დადიანის ძალა და ღირსება რომ ეჩვენებოდა, მისმა ვეზირმა ისე მიგვიღო, რომ მთელი მისი ქონება და შეძლება დაგვანახა. ვაჭრები და ურიცხვი ხელოსანი შეყარა თავიანთი ნაქეთობებით, თერძებს სამეფო ტანსაცმლისა და მოსართავების შესაყერად ტყავეულობა, ძვირფასი ქსოვილები და პატროსანი თვლები მიუზომა და მიუთვალა“. ჩანს, მეგრელებმა ტაქტიკა შეცვალეს და თურქების მიღების ჩვეულ წესს გადაუხვიეს. ოსმალთა ერთგულებაზე ფიცის ჩამოსართმევად მოსულ პირებს შთაბეჭდილების მოსახდენად თავიანთ ძალას და სიმდიდრეს უჩვენებენ. ჩვეულებრივ, როგორც ცნობილია, დადიანი ცდილობდა დაერწმუნებინა თურქები, რომ სამეგრელოზე უფრო ღარიბი და უბედური ქვეყანა არ არსებობს და თურქეთიდან მოსულ ელჩებს ციკაბო კლდეებზე, დაბურულ ტყეებში ან ატალახებულ ბილიკებზე ატარებდნენ. ღამეს უღარიბესი გლეხის ოჯახში ათევიზებდნენ, თავად დადიანი ხის ძირას გაშლილ ძველ ზალიჩაზე დამჯდარი ღარიბულად ჩაცმული ზღვებოდა¹⁵.

ოსმალთა შემოსვლის შიზნად, შუა საუკუნეების ოსმალ ისტორიკოსთა მსგავსად, ჩვენი ავტორიც იმერეთისა და სადადიანოს მეფე-მთავრების შორიგებას და იქ წესრიგის დამყარებას წარმოგვიდგენს¹⁶, მაგრამ იქვე თითოეულ მათგანს ირანის მორჩილებას უსაყვედურებს. ზაზგასტულია ერზნერუმის ლაშქრის ძალა და სიმრავლე. ყარსისა და ახალციხის ფაშები დიდ მოკრძალებასა და პატივისცემას ამფლავებდნენ ერზნერუმის ფაშის მუსტაფას მიმართ, რომელიც ჰიჯრით 1075 წელს (=1665) გარდაიცვალა (მეჭმედ სურეია საგანგებოდ შენიშნავს მის ქართულ წარმომავლობას)¹⁷. ამგვარი დამოკიდებულება, ალბათ, განპირობებული იყო ერზნერუმის საბეგლარბეგოსა და მისი ფაშის როლით ყარსი-ახალციხის საფეშოებისა და საქართველოს მაღალ პორტასთან ურთიერთობის საქმეში. როგორც ვახუშტი შენიშნავს, ახალციხის ფაშები იმერეთის „ძნელოვან საქმეებს აუწყებდნენ არზრუმის ფაშასა და მათ განმართვიდნენ“¹⁸, „მუსუფ-ფაშა მართვიდა საათაბაგოსა მორჩილებითა და ყოვლითა ნებითა ოსმალთათა და უმეტესად არზრუმის ფაშასათა“¹⁹.

„წიგნში“ აღწერილია ქუთაისის ციხის დამაპყრობად ერზნერუმის, ყარსისა და ახალციხის ფაშების სარდლობით ოსმალთა 40000-იანი ლაშქრის შემოსვლა ახალციხიდან ბაღდადისა და გეგუთის გავლით. გადმოცემულია ის დიდი გასაჭირი, რაც ჯარს დაადგა ფერასათის ქედზე გადმოსვლისას უამინდო-

15 არქანჯელო ლამბერტი. სამეგრელოს აღწერა, იტალიურით ნათარგმნი ალექსანდრე ჰუნონისი. ტფილისი, 1901 გვ. 32.

16 ანალოგიურ წერილობით წყაროებს იშველიებენ თანამედროვე თურქი ისტორიკოსები იმის „დასამტკიცებლად“, რომ ოსმალეთი „აწესრიგებდა“ საქართველოს საქმეებს (ვ. ჩოჩიევი. იმერეთის სამეფოს და ოსმალეთის ურთიერთობის ისტორიიდან XVII ს-ის II ნახევარში. ოსტუ შრომები, ტ. 250. თბ., 1985, გვ. 118, 121).

17 შ. სურეია. სიყილი ოსმანი, IV, გვ. 398.

18 ვახუშტი. აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, გვ. 729.

19 იქვე, გვ. 727.

ბის, უგზობისა და შიშვითის გამო. სამაგიეროდ ამქვეყნიურ სამოთხედაა წარმოდგენილი ბაღდადის მიდამოები და გეგუთის მინდვრები. დეტალურადაა გადმოცემული არჩილთან შეხვედრისა და მისი გადმობირების ამბავი. წყაროს მიხედვით, არჩილი უყოყმანოდ იღებს სულთნის მორჩილების პირობებს, 2000 ყურუშად ღირებული ქამარ-ხანჯლით ასაჩუქრებს მოციქულად მოსულ პასან-ალას. მასთან ერთად დილით ფაშების კარავში მისვლა და „მუხლის მოდრეკა“ აქვს გადაწყვეტილი, მაგრამ ღამით შაჰნავაზი 600 კაცს გამოუგზავნის და თავისთან გაიხმობს. ოსმალები დაედევნებიან და ქართლის საზღვრებამდე მიჰყვებიან არჩილს, მაგრამ, რადგანაც სულთნისგან მხოლოდ დადიანის გონზე როყვანა და ქუთაისის ციხის აღება აქვთ ნაბრძანები, უკან გამობრუნდებიან და თან 200 ხარს გამოირეკავენ ჭარის საკვებად.

„წიგნში“ ლაპარაკია რაჭის ციხის ანუ ნიკორწმინდის აღებაზე²⁰. ნახსენებია შორაპნის (?) — **ساراپين** და ისქანდერის ციხეები (ისქანდერი არასწორად გაედერებულა, უკეთ გადათურქულებული სკანდეს ციხე უნდა იყოს). კაცები **ساش-ساش**-ს ციხედ იწოდება (ალბათ კაცების ცნობილი ქვის სვეტის გამო).

განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება დადიანთან მოლაპარაკებასა და მისგან მორჩილების ფიცის მიღებას. ოსმალებს უნდათ ქუთაისის ციხეზე იერიშის მიტანამდე ჩამოართვან დადიანს მორჩილების პირობა, რისთვისაც აგზავნიან პასან-ალას ორი პირის თანხლებით. ფაშას წარგზავნილს დადიანის ვეზირი **سما سوي** ეგებება 80 აზნაურით სასახლის ეზოში გამართულ ფანჯატურში. ვეზირი, ჩანს, მთავრის (ტექსტში ყველგან „მელიქი“ წერია) დიდი ნდობითა და უფლებებით სარგებლობს. სტუმრებს მეფურად უმასპინძლდება, მოსვლის მიზეზსაც მოხერხებულად იტყობს. მხოლოდ ამის შემდეგ ახვედრებს ლევან დადიანს, და აქაც გადაწყვეტი ხმით სარგებლობს. **سما سوي** უნდა იყოს ევდემოს ჩიქოვანი, კაცია ჩიქოვანის, ცნობილი მედროვისა და ყოველგვარ საქმეთა შემქმნელის ძმა. იგი შაჰნავაზმა სამეგრელოში ლაშქრობისას შეიპყრო და წამოიყვანა და შულავერის ციხეში ჩასვა, საიდანაც გაიპარა და კვლავ სამეგრელოში ჩავიდა. აქ ლევან დადიანის ერთგული გახდა და ჭყონდიდლობა მიიღო. ამიტომაც იწოდა მამად.

ლევან დადიანი მორჩილების წიგნს იღებს და თითქოს არწმუნებს კიდევ ოსმალებს მათდამი ერთგულებაში, მაგრამ გეგუთში დაბანაკებული ლაშქრის სარდლობა მაინც უნდოდ ეკიდება მას და კატეგორიულად ითხოვს 7 დღეში გამოცხადდეს მამა ევდემოსთან ერთად 2000 მეომრითა და სურსათით. დადიანი მოღის 2000 მეომრით, მაგრამ ერთი აღაჯის მოშორებით დგება ოსმალთა ბანაკიდან და ყველა ღონეს მიმართავს, რათა არ მიიღოს მონაწილეობა ქუთაისის აღებაში. საერთოდ ცდილობს ქუთაისის ციხეს ააცდინოს ოსმალთა თავდასხმა. ურჩევს ხელი აიღონ ასეთ განზრახვაზე, რადგან ქუთაისი მეტად მტკიცე ციხეა, 1000 კაციც რომ ეცადოს, ერთ ქვასაც ვერ მოაყლებს მის კედლებს. მით უფრო, ახლა ზამთრის პირია და თუ წვიმები დაიწყოს, უკან გაბრუნებასაც ვერ შეძლებენ. ოსმალებს სასაცილოდაც არ ყოფნით მსგავსი დარჩება. წყაროს მიხედვით, ისინი უბრძოლველად იკავებენ ქუთაისის ციხეს.

²⁰ ტოლოჩანოვის იმერეთში ელჩობის მუხლობრივი აღწერილობა, 1650—1652 წწ. რუსული ტექსტი ქართული თარგმანით და ხელნაწერების მიმოხილვით გამოსაცემად მოამზადა ი. ცინცაძემ. თბ., 1970.

ნამის ცნობები არსებითად ემთხვევა იმდროინდელ ქართულ, სპარსულ და ევროპულენოვან წყაროთა მონაცემებს. არის განსხვავებაც. ვახუშტის თანახმად, ახალციხეს ამ დროს ასლან-ფაშა განაგებს. ნამი კი მხოლოდ როსტომ-ფაშას ასახელებს. მეტყველ სურვიას „სიჩილი ოსმანი“ ჩვენს ავტორს უჭერს მხარს²¹. შარდენის ცნობით, ამ ლაშქრობას მხოლოდ ახალციხის ფაშა წარმართავს, არაფერია ნათქვამი ყარსისა და ერზერუმის ფაშების მონაწილეობაზე, თუმცა სულთნისაგან მათაც აქვთ ნაბრძანები სალაშქროდ წასვლა²². საერთოდ, „წიგნი“ ბევრი ისეთი ფაქტია, რომლის კვალიფიკაცია სხვა წყაროთა მოხმობას მოითხოვს და შესაბამის ისტორიულ ექსპურსას საჭიროებს.

„დაპყრობის წიგნით“ შეეციის ელჩის დაინტერესება და ლუი დანტანის მიერ ტექსტის ფრანგულ ენაზე თარგმნა თავისთავად მეტყველებს, რომ XVII საუკუნის მეორე ნახევარში ოსმალეთის დამოკიდებულება დასავლეთ საქართველოსადმი სცილდება ოსმალეთ-საქართველოს ურთიერთობის ფარგლებს და საერთაშორისო მნიშვნელობას იძენს. საფრანგეთი ცდილობდა რა შავ ზღვაზე ოსმალეთის ბატონობის შენარჩუნებას, ხელს უშლიდა რუსეთს, რომელიც უკრაინის შემოერთებით ადვილად წყვეტდა შავ ზღვაზე გამოსვლის პრობლემას. რუსეთის სამხრეთისაკენ სვლის შეჩერებას გულისხმობდა ოსმალეთ-შეციის სამხედრო კავშირი²³. ასეთ პირობებში, ბუნებრივია, არსებითი მნიშვნელობა ენიჭებოდა დასავლეთ საქართველოს შეფე-მთავრების დამოკიდებულებას ოსმალეთთან, ირანთან და რუსეთთან.

ამგვარად, ნამის „საქართველოს დაპყრობის წიგნის“ თურქული ტექსტისა და მისი ქართული თარგმანის სათანადო კომენტარებით გამოცემა საყურადღებო ცნობებს შესძენს XVII ს-ის მეორე ნახევრის საქართველოსა და მახლობელი აღმოსავლეთის ქვეყნების ისტორიით დაინტერესებულ სპეციალისტებს.

Ц. А. АБУЛАДЗЕ, Н. Н. ШЕНГЕЛИЯ

«КНИГА ЗАВОЕВАНИЯ ГРУЗИИ» НАМИ

Резюме

Сочинение османского поэта XVII в. Хасана-ага Нами «Книга завоевания Грузии» посвящается походу в 1663 году ерзерумского, карсского и ахалцихского пашей на Западную Грузию. Автор, активный участник похода, детально описывает происшедшие события — переговоры османских посланников с имеретинским царем Арчиллом, владетелем Мегрелии Леваном Даднани и Чкондидели, взятие кутаисской крепости, захват рачинской, шорапанской, скандской крепостей и т. д.

«Книга» не опубликована, она дошла до нас двумя списками (Париж, нац. библиот. Blochet, Suppl. № 872 и Упсала, Ун. Библиот. Tornberg, № 293) с синхронным французским переводом, чем лишним раз доказывается международное значение осmano-имеретинских взаимоотношений в 60-х годах XVII в.

В статье приведены предварительные сведения об авторе, о списках сочинения и об изложенных в «Книге» событиях.

21 შ. ს უ რ ე ი ა. სიჩილი ოსმანი, IV გვ. 378.

22 შარდენის მოგზაურობა, გვ. 241—242.

23 ვ. ჩ ო ჩ ი ე ვ ი. დასახ. ნაშრომი.